

יהודה נוימן

צוננין ברותחין

בהיותי נער צעיר, היה ליל תשעה באב מרגש במיוחד עבורי. לאחר קריאת מגילת איכה ואמירת הקינות בבית הכנסת, הייתי שב הביתה, יושב ליד השולחן אשר עליו עמדה מנורת נפט והאירה את אפלולית החדר. אבא היה מקריא לי מתוך מדרש איכה או מפרק חמישי במסכת גיטין את אגדות החורבן, ועיני היו זולגות דמעות מתוך התרגשות וכאב על הטרגדיה והסבל המתוארים באגדות אלו.

*

מי ייתן ונגיע סוף סוף אל המנוחה, מדינת ישראל תהא עם גבולות בטוחים ומוכרים והשלום ישרור בארץ ובעולם כולו. ובחברה הישראלית יתממש הרעיון של המדרש האומר: "בשעה שעמד הקב"ה לברוא את העולם נטל שניים כוסות ואמר אצוק בשניהם רותחין - יתפוצצו, אצוק קרים - יקפאו, מה עשה? מזג צוננים ברותחין ואמר - והעולם הלואי ויעמוד". אם החברה שלנו תעשה מאמץ למזוג צוננים ברותחין נוכל לעמוד.

מתוך "בדרך", ספרו של יהודה נוימן שהלך לעולמו בשבוע שעבר. עוד על דמותו ראו בעמ' 8

עורך אלחנן ניר
עורך משנה שמואל פאוסט
מערכת עידו פכטר, אריאל הורוביץ
עריכת לשון יעקב עציון
הפקה דנה בצלאל
עיבוד תמונה רינה נקונצ'ני
עיצוב הדס לוי

בשער דינה זייפר, אקריליק. מתוך התערוכה "כוחו של חיוך" שתוצג בבית ציוני אמריקה בתל אביב החל מ-2 בספטמבר

כי באדם אאמין

תלמיד חכם, חלוץ ומשכיל, יזם ומגשים, שבוי מלחמה ואוהב אדם באשר הוא. כזה היה יהודה נוימן מקיבוץ עין צורים, מאחורני הנפילים של דור ציונידתי נעלם. לזכרו

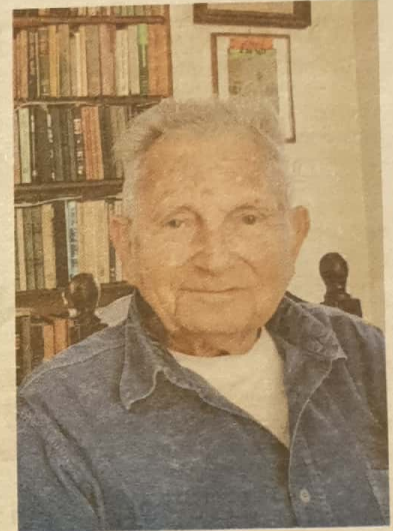
על ראגתו לכל אדם, שהכיר ושלא הכיר. תמיד מקרים לשיחה. תמיד מתעניין התענינות של אמת במי שפגש. בין שנינו הייתה תחרות מתמדת: מי מקדים לצלצל לזולתו, ומדובר בשיחה אחת ביום לפחות. יהודה, כדרכו, תמיד הקדים. בשיחות יום שישי תמיד היה שואל אם הטשולנט בסדר והייתי עונה: עכשיו משהתקשרת הוא יעלה יפה. סתם שיחה של הומור ואהבה, שבלעדיה השבת אינה שבת. תמיד חש צורך להתקשר למי שעבר דרכו, לשאול לשלומי, לדעת מה קורה איתו. כמה עצוב היה כשלא עלה בידו לאתר אדם שרצה לבטא את ראגתו לו.

יהודה היה תלמיד חכם מופלג, אוצר בלום של ידיעה וחכמה. כמי שליווה אותו עשרות שנים תמיד השתוממתי מתי הספיק ללמוד כל כך הרבה, תוך כדי חייו היומיומיים. הוא היה איש תורה ועבודה במלוא מובן המילה. אני יודע כמה כמה נפשו לקומביין ולשרות הכותנה, וכמה היה מתוק תלמוד התורה שלו לאחר יום עבודה מפרך, ולא נגרע מתלמודו כקוצו של יו"ד: אדרבה, תורתו הייתה כלשונו "תורת ארץ ישראל", לאמור: תורה המשולבת בחיים.

לימודו עיצב את עולמו הרוחני, הוא היה המעיין ממנו שאב יהלומים של חכמה וחסד. הוא למד הכול, כפשוטו. בביתו שכנו בכפיפה אחת ספרי הלכה, מחשבה, השכלה, ספרות ותרבות. ספרו של דריון "מרוצא המינים", לצד ספרו של הרמ"א "תורת העולה" דפוס ראשון. ספרו של ר' עזריה מן הארומים, לצד ספריו של הרב הירשנזון, שבוכות יהודה נעשה מוכר בעולם כולו.

תורה שבעל פה

אם יש את נפשך לדעת מניין צמח יהודה כלך לך אצל אביו רבי אברהם יצחק ו"ל. האב היה תלמיד חכם וחלוץ, שייסד בראשית שנות השלושים של המאה הקודמת ישיבה ברעננה שסיסתמה הייתה "תורה ועבודה". זאת עוד טרם שמונה זה הושגר בשיתוף הציוניסטי. אמונת האב הייתה: אין תורה ללא עבודה, ללא עמל מתמשך לגאולת ישראל. כיום פרסן היה, ובליל עד אשמורת אחרונה היה עמל בתורה ובמדרש. בכפר סכא של ימים עברו אמרו כי האור האחרון שכבה הוא אצל רבי אברהם יצחק. ספרייתו, הכלולה היום בספרייתו של יהודה, היא שילוב נדיר וייחודי בין ספרות יהודית רבנית קלאסית לבין ספרות השכלה עברית וספרות העולם. בספרייתם של האב ושל הבן התפייסו הניצים. בבית האב והבן תורה ומדרש השלימו זה את זה. בעולםם של האב והבן יתדות ואנושיות חד הן. הם סברו כי כל יהודי חבר הן בממלכה האנושית האוניברסלית והן בממלכה היהודית הייחודית. הרמוניה זו נוסדה על ההכרה כי כך הוא האדם: בן אנוש ויהודי כאחד. ראשית חינוכו המוסרי התורני של יהודה היה ביישבת לומ'ה בפתח תקווה. יהודה היה תלמידו של הרב שך, וחבר נעורים של הרב אלי מישקובסקי, לימים ראש הישיבה הנודע של כפר חסידים. כבר אז בלט יהודה בלמדנותו, שאפיינה אותו עד ימיו האחרונים. הספרים בספרייתו כולם חבריו. מכל

לכתו של יהודה נוימן לבית עולמו הוא סיומו של עידן. יהודה שימר עולם ראשוני, עבר שנכח בחווה. ביתו בקיבוץ עין צורים היה מעין בית חולמי הוירטואלי ומקווי חידושו. מסביב לשולחנו הצטופפו ובאו מימין ומשמאל, רתיים וחילוניים שביקשו נחמה, תקווה, שיחה ולימוד. חברי יהודה היה מאחורני הנפילים של "דור המדינה", ומשרידיה האחרונים של ציונות רתית שהייתה ואיננה עוד.

סיפור חייו של יהודה נשמע כאגדה קסומה, אבל מי שפגש בו ידע כי אמת היא. יהודה היה נאהב על ידי רבים, שהשיבו לו אהבה על אהבתו אותם. היו לו אלפי חברים. כל מי שאי פעם פגש בו נעשה לחבר אישי של יהודה, שטרח ושאל לשלומי, התעניין בו התעניינות אמיתית, כי אוהב אדם היה האיש. על דלת ביתו תלויה כרוזה: "דלת זו פתוחה לכל אדם כי באדם אאמין". על פניו נסוך תמיד חיוך של הבנה וחמלה אינסופית לכל אדם. הוא לא ידע להכביל בין בני אדם לפי דתם, לפי עמדותיהם הפוליטיות, לפי צבע עורם או מגדרם. בכלום ראה בני אדם שלמים. בחתונת בתו תמר עם גרקים, בן באריטוביה, ישבו יהודה ואביו של גרקים על כיסאות גלגלים – יהודה מפני שעבר טיפול רפואי שחייב זאת, ואביו של גרקים עקב תאונה. מילות הפתיחה בברכתו לווג בחופה היו: "כאן יש שתי עגלות מלאות". לא עגלה מלאה ועגלה ריקה כנוסח החזון אי"ש. כי עבודו כל אדם, גם אם אינו שומר מצוות, הוא איש מלא, שלא חסר בו מאומה.

יהודה רצה רק את האדם. הוא לא הפשיט בני אדם מקיומם הקונקרטי כדי להגיע אל האנושיות הסמויה. הוא ראה בבני אדם ממשיים גילום של אנושיות זאת.

הוא כיבד כל אדם ורצה להבין את עולמו השלם. יהודה קרן וזך וטוהר פנימי שחייבו את הבאים בויקה עמו להיעשות כמוהו. חייו ומעשיו היו תורת האדם. יהודה מחייב היה את כל באי עולם. לעצמו לא ביקש אף פעם דבר, כאילו היה. הוא ניוון מהיותו בשביל הוולת ועם הוולת. בכל ימיו לא פגשתי אדם כמוהו.

קומביין וספר

יהודה היה התגלמות של אהבה שהקרינה על הבא בויקה עמו. אהבה זו שלו שלובה הייתה באהבת ווגתו והבה ו"ל. והבה נתנה את כל כולה ליהודה ולבני משפחתה ולחבריה, ויהודה קשוב היה ודאג לה במסירות אין סופית. מי שראה את יהודה מטפל בזהבה במחלתה, ללא מילים מיותרות, למד מה פירושה של אהבה וחמלה אינסופית. משפחת נוימן ידעה שכול, אבל השכול לא ריפה ידיים. יהודה והבה לא הסתגרו בצערם. סבל חייהם תורגם למסירות ואהבה ללא גבולות.

רשימת הטלפונים האינסופית של יהודה למרה

לא ידע להבדיל בין בני אדם לפי דתם, לפי עמדותיהם הפוליטיות, לפי צבע עורם או מגדרם. בכלום ראה בני אדם שלמים. יהודה נוימן יצולח: באיכות המשפחה נוימן (עומד במרכז) עם חלק מהשבוים במחנה אום אל ג'מאל, ירדן 1948

צילום: מתוך אוסף יהודה נוימן המוקדש ללוחמי מש עמקין. זוהה ותוארך ע"י רות קלינסברג

והד לי ענה מהרי גוש עציון

יהודה נוימן ז"ל (תרפ"ח-תשע"ט) היה יליד כפר סבא. בנעוריו למד בישיבת לומז'ה, שם הכיר את הרב שך ואף למד עמו בחברותא, ולאחר מכן התנדב להגנה והצטרף לגרעין של בני עקיבא בהכשרה בטירת צבי. בשנת תש"ז (1946) הגיע עם חברי הגרעין להרי גוש עציון, שם ייסדו את הקיבוץ הרתי עין צורים.

"אבי היה ממקימי רעננה ואני גם רציתי להקים יישוב בארץ ישראל", סיפר לא מכבר בריאיון ליעל פרידסון ("ידיעות אחרונות"), "היה לנו חלום לחיות בשכונת טובה עם השכנים הערבים". החלום לא נמשך זמן רב. עם נפילת כפר עציון נפלו נוימן וחבריו בשבי הלגיון הערבי הירדני. שם היה יהודה לאחר ממנהיגי השבויים. לאחר תשעה חודשי שבי, באייר תש"ט, הקים עם חבריו את קיבוץ עין צורים בבקעת שפיר.

לאחר מלחמת ששת הימים והשיבה לגוש עציון נרתם נוימן לטייע לבני כפר עציון בייסוד ביתם המחודש. הוא ראה בכך תשלום חוב לאבות המתיישבים שנפלו בקרב, שהדריכו בזמנו אותו ואת חבריו הצעירים בהקמת הקיבוץ. לימים טייע גם בהקמתו של קיבוץ ראש צורים בגוש עציון ובייסודה של ישיבת הר עציון באלון שבות.

מתוך תודעה היסטורית מפותחת, דקות לפני שיצאו בשבי הלגיון הערבי הטילו נוימן וחבריו לבור פריטים שונים. לאחר השיבה לגוש איתרו נוימן וחבריו את הבור ומצאו את החפצים. לימים הקים במקלט בקיבוץ מוויאון, "אוסף תש"ח", המבוסס על פריטים אלה, לצד חפצים מימי השבי בירדן – ביניהם נרתיק תפלין, מעיל לספר תורה, מסמכים, אביזרים צבאיים ועוד. פריטים מימי מלחמת העצמאות וקום המדינה ומהווים התקופה. בשנת תשס"ד הוציא לאור בהוצאת מרכז יעקב הרצוג את ספרו האוטוביוגרפי "ברוך – מכפר סבא לגוש עציון ועד בקעת שפיר".

נוימן נישא לזהבה, נישתו של יואל משה שלומון, ממיסדי פתח תקוה, איתה הקים את ביתם בקיבוץ. שניים מבניהם, יואל ואיתן, נפטרו ממחלה בינקותם, ולאחר מכן היו לזוג שלושה ילדים: נרב, שנספה בשנת תשל"ד בעת טיול ברמת הגולן ערב גיוסו לסיירת מטכ"ל, וייבדלו לחיים ארוכים תמר וחנן.

יהודה נוימן היה ממיסדי מרכז יעקב הרצוג ללימודי יהדות בעין צורים וליווה אותו כל שנותיו. שם הכיר אתו, לא מספיק לדאבנו, איש שקט ועדין, צנוע ועניו, נעים הליכות, חייכן, מתלוצץ עם כולם ואוהב על כולם, איש ספר ידעו, לקטן מקורות ואספן בלתי נלאה. הוא בנה את תוכנית הלימודים במכללת ספיר ובמשך שנים ארוכות היה אחראי על תוכנית פרשת השבוע, "לקראת שבת", לציבור הרחב, שאליה התנדבו מרצים מכל גוניה של החברה הישראלית. כולם חבריו, שלא יכלו לומר לו לא...

את שבת בר המצווה של בני בכורי קיימנו בעין צורים, כשהאטרקציה המרכזית והמפורסמת לבאי הקיבוץ הייתה הרצאתו המרתקת של יהודה על גלגלי הקיבוץ, נפילתו בשבי והתקומה מחדש. וכמובן – ביקור באוסף תש"ח ב"מקלט של יהודה". יהי זכרו המתוק, על מורשתו הטובה, ברוך. ●

שמואל פאוסט

יהודה נוימן מציג את מדי השבויים במחנה הירדני במוזיאון "אוסף תש"ח" בקיבוץ עין צורים
צילום: מתוך אוסף יהודה נוימן

היהודי הממשי. הוא היה בן המקום הזה. פעמיים בלבד יצא יהודה מהארץ ושתי יציאות אלה היו למקום אחד – ממלכת ירדן, ושתייהן קשורות למסע התקומה: היציאה הראשונה לשבי, והשנייה אירועי הויכוח לשבי בראשית שנות התשעים. יהודה שיקף בחייו ציונות ידנית שנאלמה ונעלמה. הוא פעל כממשיך דרכו של אביו רבי אברהם יצחק ז"ל, שחבר לאנשי התנועה הקיבוצית שפעלו יחדיו במסגרת קבוצת "אל המקור", כדי ליצור יהדות ישראלית משותפת. יהדות השייכת לכולם, לכל אחד בדרך שלו, מבלי שמישהו מתיימר לטעון כולה שלי. מבאר זו ינק יהודה ומגביעה המשיך ליצור מסגרות ללימוד משותף במרכז יעקב הרצוג שבעין צורים ובמכללת ספיר בשדרות. עם לכתו של יהודה פנה זיווה והדרה של ציונות רתית זו. הקול המפויס, המכיל, החומל, נרם, ובורדים ועצובים נותרו, זעיר פה וזעיר שם. ככה המאור שהאיר לרבים מאיתנו, ואין מנחם. ●

ספר למד ושואב וכונן את עולמו מתוך שיחה מתמדת עמו. יהודה היה תורה שבעל פה חיה. יותר משכתב לימד. רבנים ואנשי אקדמיה שיחרו לפתחו וגיוונו מידעיותו, כמו גם צעירים מבקשי דרך רבים. ביתו היה בית מדרש פתוח.

כבר במפגשנו הראשון לפני שנים רבות נפעמתי מאהבת הספר של יהודה. בכל חייו לא פגשתי אדם אוהב ספר כמוהו. אוהב כפשוטו. ספר כפשוטו: כל ספר. מיד כשהיה מקבל ספר חדש היה קורא בו ומסמן את החשוב לו באמצעות הסימניות הייחודיות לו. הבא בספרייתו המיוחדת, שאין דומה לה, לא יוכל להתעלם מעושר הסימניות הפזורות בין דפי הספרים שמהם למד וינק עד ימיו האחרונים. יהודה מיטט לכתוב; את מסכת חייו סיפר בספרו "ברוך", ויותר מסיפר הסתיר, כי בצניעותו לא חשב שחיייו הם נושא כה חשוב. יהודה השתתף עמי ביצירת הספר "לא בשמים היא", אוסף מקורות ראשוני עם מבואות לסוגיות יסוד במחשבת ההלכה. מחמת צניעותו ביקש שיתואר כעורך. אבל המעיין בספר זה ימצא את המפתח לעולמו של האיש: מכלול הנושאים והמקורות מתכנסים למסגרת של השקפת עולם, שלפיה מחויבות יהודית לא סותרת ואינה יכולה לסתור מחויבות מוסרית. הרב חיים הירשנזון, שיצירתו הושבה לחיים על ידי יהודה, הוא גם גיבור ספר זה. רק בספרייתו של יהודה ספונים מכלול כתביו של חכם זה, שסיסמת חייו הייתה כי לא תיתכן סתירה בין חיים אנושיים לבין התורה.

יהדות השייכת לכולם

יהודה היה עץ נטוע בהוויה הישראלית. הוא השתתף במסע התקומה של עם ישראל עוד לפני מלחמת השחרור. בפרסום של כפר סבא חבר ליהושע כהן, הלוחם המיתולוגי של הלח"י, בשמירה על המושבה. כנער צעיר הצטרף לגרעין שייסד את עין צורים ההיסטורית בגוש עציון. עם נפילת הקיבוץ ישב בשבי בירדן ומששב לישראל היה בין מקימי קיבוץ עין צורים בבקעת שפיר. לאחר מלחמת ששת הימים השתתף בהקמת קיבוץ הגוש, והיה האב והממריד של מקימי הקיבוץ ראש צורים. הוא לא סיים בכך. יהודה היה בין מקימי הישיבה באלון שבות, והשתתף בהקמתה של העיר אפרת. רבה ומייסדה של אפרת, הרב שלמה ריסקין יבדל"א, שרקם את חלום אפרת בביתו של יהודה, רואה ביהודה וברעייתו זהבה ז"ל הורים רוחניים. אירועי תש"ח הטביעו חותם בל יימחה על יהודה. הוא ראה באירועים אלה את ערש לידתו השנייה. ממסע התקומה נטל את מסירותו ומחויבותו האינוסופית לבניין ישראל. לא ישראל של מעלה אלא ישראל של מטה שבה דר העם